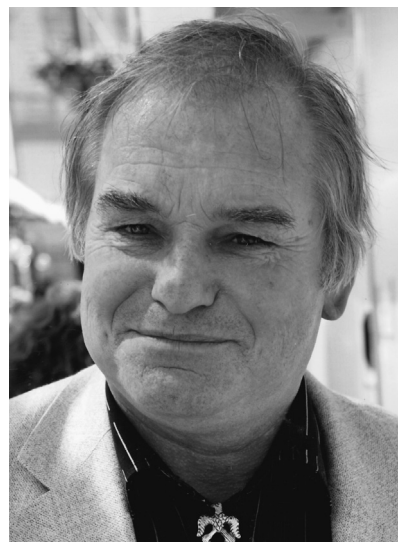

A tigris türelme

Beszélgetés Döbrentei Kornél Balassi Bálint-émlékkarddal és Alternatív Kossuth-díjjal kitüntetett költővel

Miközben virágzó orgonabokrok között, kanyargó úton száguldott az autó házigazdáimmal és velem Pomáizról Döbrentei Kornél és felesége, Petrás Mária „hegyi” lakhelye felé, azon járt az eszem, vajon sikerül-e az interjú során feltárnom a költő életútjának és életművének kincseit, megértem-e a szerzőt, eljutok-e odáig, hogy azt mondjam: tudom, ki Döbrentei Kornél. A kertbe vezető út meredekségét hitetlenkedve nyugtáztam, arra gondoltam, hogy itt gyalog csak hegymászók tudnak közlekedni, ám a kilátás miatt megéri „merek életet” élni. Délután kezdhettünk neki a munkának, az elárvult tyúkok mellől levágott, unokákra veszélyes kakasból főzött, napraforgó-sárga leves bekanalazása közben lassan ráhangolódtunk a beszélgetésre. Miközben bontakozni kezdett szemem előtt egy élet regénye, a hangrögzítőt óvatos mozdulattal közelebb helyeztem a költőhöz.

– Gyermekkoromban olyan világot éltünk, amelyben az úgynevezett klerikális reakció, a ludovikások, valamint a kulákság elleni harc jelentette az állam számára a három fő csapásirányt. Kulákok ugyan nem voltunk, de édesapám a Magyar Királyi Honvédség hivatásos tisztje volt, mint annyi rokonom, anyai nagyapám pedig főtiszt, így mi reakciós családnak számítottunk. A likvidálások, kitelepítések, emigrációba kényszerítések időszakát éltük. Gyakran hangzott el családi körben: ezt el ne mondd az iskolában! Abban az iskolában, ahol a falakon persze Marx, Engels, Lenin képei díszeltek, és úttörőnyakkendőt kötöttünk az ünnepségeken.

Édesapám született katona volt, aki több nyelven beszélt, és a második világháború alatt végig harcolt. Előbb a Pripjaty-mocsaraknál, majd a Kárpát-medence területén is, ahol a Margit-vonalban igyekezett föltartóztatni a Vörös Hadsereget. Közben édesanyám Szakonyban megszülte bátyámat, majd Passaubába menekült a csecsemővel, aki meghalt egy ottani kórházban. A magyar védelmi vonalat szétzúzták,

édesapám csapatai kihátráltak az országból, ő is majdnem elesett. Bajorországban talált rá édesanyámra, aki hamarosan várandós lett velem. Édesapám tartott a hazajöveteltől, de anyám hajthatatlan volt: itthon akart megszülni. Így szerencsés hazatérésük után, 1946. november 3-án, 3 óra 3 perckor megláttam a világot Pestszentimrén.

– *A gyermekkor mitikus, idilli világából mi maradt meg benned?*

– Például látom anyai nagyapámat, aki a Székely Hadosztály kötelékében harcolt még 1918-ban, és ezredesi rangban szerelt le, ahogy tarokkzik a kertünkben lévő diófa alatt, miközben a háztömbbizalmi (akinek „hivatali” feladata volt jelenteni reakciós családunkról) alázatos testtartásban mutatja meg az irkalapot, amelyre rossz helyesírással fejrőtta a hatalom számára, mit kell rólunk tudni. Nagyapám pedig szigorú következetességgel javítja ki a helyesírási hibákat a majdnem írástudatlan jelentő szövegében. Érdekes, az ideológiai jellemzésbe nem szólt bele. Méltóságán alulinak tartotta.

Emlékszem arra, hogy kilencévesen, valami bódító nyári fuval

lat szaladt át a tantermen, miközben fogalmazást kellett írunk, én pedig a papírra a tanítónő iránt érzett szerelmem hatása alatt leírtam az első – még nem verses – művemet. Az ihlet olyan elementáris erővel jelentkezett, hogy azóta is fel tudom idézni. Mire negyedik lettem, a hosszújratú tengerésztest nagybátyámtól kapott füzetbe már száznégyszáz verset írtam le. Ezek persze gyermeki életem világát adták vissza, mintha Berda József evésről, életörömről írt műveit alkottam volna újjá (persze, akkor még nem ismertem Berdát).

– *Az irodalom ezek szerint nagyon korán megjelent az életedben. Ilyen fiatalon indultál az irodalmi pályán?*

– Nem gondoltam akkor ilyesmire, egészen addig, amíg az említett tanárnőnek (Elvira néni) – akibe szerelmes voltam – meg nem mutattam a verseimet, aki azután átadta Vécsey magyartanárnőnek, aki pedig beküldte őket egy verspályázatra. Minderről én semmit sem tudtam. Ám egy tornaórán, amikor éppen én lehettem a kapitány, és alig vártuk, hogy kiválasszuk a csapatot és rúghassuk

Tornászként, 1963

a bőrt, egyszer csak megjelent az igazgató. Hóna alatt rádiót hozott, és kijelentette, hogy a foci elmarad, mire éktelen lármát csaptunk. Ekkor bejelentette, hogy az iskola számára fontos dolog következik, és bekapcsolta a rádiót, ahol bemondták, hogy I. díjat nyertem a *Zörög a kukoricaszár* és a *Tavaszi füzek* című verseimmel a budapesti általános iskolák irodalmi versenyén. Az étellel eljegyző pillanat volt. Nem gondoltam arra, hogy költő vagyok, de attól kezdve kapcsolatban voltam az irodalommal. Gáti József olvasta föl a verseimet, és egy Budapest fölötti sétarepülést nyertem vele, ami miatt nagyapám jobban aggódott, mint jómagam.

– *A szétvert középosztály, a polgári világ lesüllyesztése, tönkretétele határozta meg a környezetét. A későbbiekben is hátrányodra volt a származásod, a megbélyegzettségetek?*

– Ez végigkísérte az életemet, és nem ért véget a rendszerváltással sem. Akkoriban például a gimnáziumban (a Steinmetz kapitányról elnevezett iskolában) olyan

tanáraim voltak, mint Reck tanár úr, Pászti vagy Hoványi tanár urak, akik szintén a polgári élet „csökevényeinek” számítottak. Az ő tartásuk, tudásuk mutatta számomra az utat. Írtam ekkor is, az iskolai lapba, emlékszem, Garabonciás volt a neve. Egy pályázatot is megnyertem, úgy éreztem, hogy már felnőtt vagyok, így vettem egy DTD-por (zöld poloskairtó szer) színű nadrágot és egy bordó cipőt. Atletizáltam a középiskolában, hat évig tornáztam, a sport is tartást adott, lólengésben, csapatban országos bajnokságot nyertünk. Nekem kellett írnom a ballagó dalt is, „parancsra”, de az ilyen a feladatok is segítettek a költővé válásban. Az áradó erő, amely bennem volt, önmagában nem elég, ezt partok közé kellett szorítani, az önfegyelmet ekkoriban tanulgattam.

– *Az önfegyelem mellett azért volt lehetőséged mást is tanulni?*

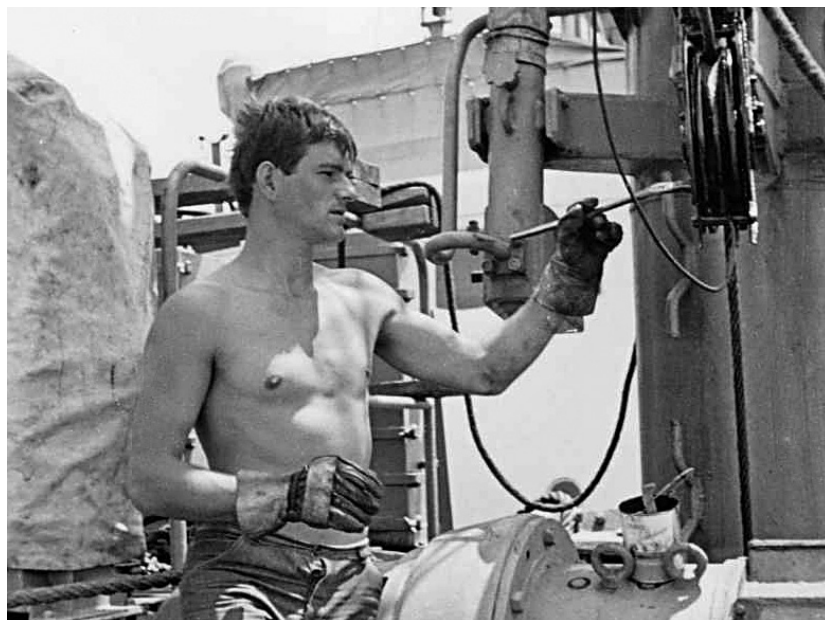
– Nem engedtek az egyetemre, reakciós elem voltam, nem kaptam esélyt. Kocsikísérő voltam, díszlettologató az Operaházban, virágkötöző cégnél is dolgoztam, és hasonlók: segédmunkás létre

kényszerítettek. Az ember folyton reménykedik, vár, arra gondol, hogy nemsokára jobb lesz, közben azonban eltelik az élete. Raktárakban, teherautók anyósülésén írtam a verseimet. Emlékszem, egy alkalommal szögvasat szállítottunk Kistarcsára, a harmadik ember voltam az autón, ezért nem a fülkében, hanem a platón kaptam helyet. Tél volt, egészen befedett a hó, a kezem persze merevre fagyott. Ezt az életformát nem volt érdekes folytatni. Már említett hosszújaratú tengerésztsizt nagybátyám segített, így tanuló matróz lettem a Csepeli Szabadkikötőben. Egy évig nem mozdulhattam ki onnan, a „tanulás” persze csak névleges volt. Nem kerülhettem hajóra, megbízhatatlanként nem kaphattam útlevelet.

Amikor végre mégis tengerre kerülhettem, akkor úgynevezett „deckboy”-ként kezdtem. A legénység első dolga volt, hogy „próbára tegyen”, ami szkanderezést jelentett. Nem várták egy zöldfülűtől, hogy képes lesz legyőzni a legerősebb matrózt, de ez történt. Tornász múltam és a fickó túlzott önbizalma segített. Ettől kezdve elfogadtak, de az életem nem lett könnyebb. A hajósromantikának nyoma sincs ebben a legalsóbb matrózállásban, a hajnali kelés után a reggelihez való terítés, mosogatás, kávéfőzés, ágyak bevetése és hasonló munkák vártak rám. Napközben tanultam a mesterséget, fedélzeti, kötélzeti munkát, felmentem a hídra kormányzást tanulni, azután felszolgáltam az ebédet, takarítottam.

– *Bejártad a tengereket?*

– Sok helyen voltam, behajóztam a Levantét, a görög–török tengereket, Spanyolországot, Olaszországot, de az óceánra nem juthattam

Tengerészként, 1968

ki, mert a hatnapos arab–izraeli háború következményeként lezárták a Szuezi-csatornát, így én a Földközi-tenger mellékvizeit járhattam be kereskedelmi hajóval. Első utamon például Törökországba szállítottunk szögvasat (ez a tárgy, úgy látszik, elkísért utamon.) De olyan is megtörtént, hogy a raktárban erjedő kecskebőrt halmoztak fel, az ember egy idő után szinte hányingert kapott a szagtól. Lassan előreléptem a ranglétrán, nappali matróz lettem, majd kormányos matróz, azután kadétként szolgáltam. 1968-ban a cseh matrózok sztrájkja miatt robbanóanyagot szállítottunk, amikor rám került a szolgálat sora. Gondolhatod, mennyire feszült voltam, amiért a rakományunk ennyire veszélyes anyagból állt. De szállítottunk cementet, terepjárót, mindenfélét, amit a Varsói Szerződés szerint Magyarországnak kellett exportálnia a baráti és más országokba.

A tenger varázsa általában megérint mindenkit, és bennem is bujkál mindmáig iránta nosztalgias szerelem. Tény, fölörli az embert

a nagy víz, túl sok volt a munka, hat, kilenc hónap egy sajátos szabályok között élő, csupa férfiból álló közösségben nem olyan, mint a regényekben. A tenger gyönyörű, de a tengerészetbe nem vágytam vissza később. Mást rendelt a sorsom.

– *Mi várt rád a hajózás után?*

– Nehézségek. Már megjelentek az első verseim, kötetem még nem volt. Nem voltam része az irodalmi életnek, nem dolgozhattam valódi, nívós irodalmi vagy művészeti lapoknál. Amíg hajóztam, addig is igyekeztem elhelyezni a verseimet irodalmi lapokban. Így 1967-ben vagy 68-ban, lényegében az utcáról felvittem egy versemet az Élet és Irodalomhoz, ahol Nagy Lászlót kerestem meg. Ő nem nagyon fogadott fiatalokat, de én éppen egy olyan alkalommal érkeztem, amikor volt ideje, vagy nem jött el valaki egy találkozóra, szóval beengedtek hozzá. Szigorú volt, ha megnézed az arcát valamelyik képen, látszik, hogy olyan, mintha márványból vésték volna ki. Élőben is olyan volt. Leültetett, elolvasta, amit hoztam. Megkér-

dezte, mivel foglalkozom, akkor éppen raktáros voltam. „Hozza be minden versét” – mondta nekem, és azután is figyelemmel kísérte a pályámat. Nem volt ajánlóm, sem támogatóm, az őt körülvevők között sokan igyekeztek engem egyfajta epigonsorba leszállítani. Nagy László erre azt mondta, föl ne hagyjak a saját stílusommal, másként írok, mint ő, maradjak meg ezen az úton. Szintén ő küldött el azután Kormos Istvánhoz, aki az *Első ének* című nemzedéki antológiába be is tette több versemet. Azután Kormos volt az, aki kiállt az első kötetem mellett is, mert senki sem vállalta a megjelentetését. Kormos azzal fenyegetőzött, hogy kilép a Mórától, ha nem jelentetik meg. „Döbrentei nem várhat”, azt mondta. Megjelent a verskötetem, mire kijelentették a hivatalos körök, hogy Döbrentei soha nem lesz a szocialista társadalom építő tagja. Ez lényegében egyenlő volt egy feljelentéssel, azzal, hogy bezárul előttem a pálya.

Épp ezért a legtöbb, amit a bolsevik államtól kaphattam, az az üzemi lapok világa volt. 1972-től dolgoztam ilyen kiadványok számára: ez az egyik legléleköltőbb munka az alkotó szellem számára. Reggel a többi dolgozóval együtt kellett érkezni, nem volt különbség a fizikai, műszaki és az általunk végzett munka között. A portásnál beírta magát az ember, és kezdhette a szocialista propaganda-szövegek gyártását. Hetente harminc flekket kellett megszülni, gondolhatod, mennyire elerőtlenítő volt. A szellem és a produktivitás kiirtását jelentették ezek a helyek, nem véletlenül, hiszen szinte minden deklasszált elem ide került, ennél feljebb nem írhattunk. Ekkor

Tengerészcadétként, 1969

is élt az az illúzió, amelyről korábban már beszéltem, hogy azt gondoltuk, a lehetőséget előbb-utóbb megkapja az ember, csak egy kis türelem, ki kell várni a dolgot. Valójában a rezsim bebetonozott, és nem engedett.

– Amikor erre rádöbbsentél, megpróbáltál kilépni a rendszer keretei közül?

– Igen, fellázdattam. Több üzemi lapnál dolgoztam, ki akartak rúgni, de Viczián Erzsébet, az újpesti Chinoin vegyipar üzemi lapjának szerkesztője felkért, hogy dolgozzam nekik. Ez fontos esemény volt, mert ettől kezdve szabadabban munkálkodhattam. Persze, írnom kellett mindenféléről: gyógyszergyártásról, vegyi anyagokról, még a kísérleti Beagle-kutyákról is. De mégis, sokkal kötetlenebb légkörbe kerültem. Később dolgoztam az Ötlet című újságnak, de a rendszerváltás tájkán munkanélküli lettem. A rendszerváltásig mindig úgy éreztem, mintha befagyott jégtáblák között evickélnék. „Döbrentei képtelen beilleszkedni a szocializmusba” –

mondták. Azután valahogy mindig kibukkantam a jég alól. Mivel alul voltam, ezért sosem kellett megalkudnom. Pedig hányszor próbáltak negligálni! Megszokott technika volt, hogy azt mondták: „a vers nem éri el a szakmai színvonalat.” Közben ugyanaz a vers a BBC-nél és a Szabad Európa Rádiónál is elhangzott, és semmi baja nem volt az ottani szerkesztőknek a szakmai színvonalal.

– A lék alól is mindig kibukkantál, ha befagyott a tenger körülötled? Mi segített abban, hogy talpon maradj?

– Alapelve tettem, hogy nem szabad feladni. De tudni kell, hogy nem lehet mindig életre-halálra élni, bár lehet, hogy arra van szükség. Sokan támogattak, segítettek, nekik hálás vagyok. És hálás vagyok azoknak is, akik igyekeztek elpusztítani, mert így mindig készenlétben kellett tartanom magam, nem pihenhettem meg. Az egyetemi felvételimkor azt mondták, hogy csak nem gondolom, hogy rám bíznák az ifjú értelmiség nevelését? Az első kötetem kapcsán elhangzott véleményeket

már említettem. A rendszerváltás után, már a nemzeti színre játszó, régi, átpingált „elvtársak” ismét megtámadtak, durva médiakampányt folytattak ellenem.

Amikor engem antiszemitanak próbáltak bélyegezni, az ürügy volt arra, hogy a Magyar Írószövetséget szétszakítsák. Valójában a Szövetség vagyona, ingatlanjait szerették volna megszerezni, erre a célra pedig provokációt alkalmaztak. Teljesen ellehetetlenítettek, lényegében kiirtottak a magyar közéletből. Komoly egzisztenciális nehézségek értek, ismét úgy érezhettem magam, mint a Kádár-rendszerben. Tudd, hogy létezik feketelista. A rendkívüli médiaharcban, amely rám zúdult, Kalász Márton, az Írószövetség akkori elnöke igyekezett megvédeni, de a szennyes árral szemben ő sem tudott segíteni. Az engem elítélők legnagyobb része nem volt jelen az ominózus gyűlésen, amely az ellenem felhozott kampány alapját adta. Az információkat másoktól vették át, ezekre hivatkoztak, szinte mindig pontatlanul, de tendenciózusan. Voltak olyanok, akik el

Nagy László társaságában

is ismerték, hogy nem tudnak részleteket az esetről, ennek ellenére ítéleztek. Megviselt, de túléltem ezt is. A jég alá akartak nyomni ismét, de a lék alól újra felbukkantam, és itt vagyok.

– *A rendszerváltás után azért könnyebb volt dolgozni, írni. Hol találtad meg a helyed?*

– 1991-ben üresedés történt a Hitelnél, és Nagy Gáspár felhívott, hogy jöjjenek szerkesztőnek a laphoz, a versrovatot gondozni. Tizenöt évig dolgoztam a folyóiratnál. Sokszor voltunk a padlón, csoda, hogy fölálltunk. Sokan voltak, akik más utat választottak, a szabad liberálisok számos tehetséges fiataalt elszípkáztak. Végül is nem kötelező vállalni a keresztfát. A harminc ezüst jól cseng ma is. Hogy Adyt idézzem: „ez a magyar idő, sajátságos, veszélyesen helyben jár.”

– *És közben sorra jelentek meg a köteteid.*

– Egy időben csak szabadverseket írtam. Úgy születtek meg, ahogy az ihlet erejéből kitörtek. Nem szívesen kényszerítettem ezt az erőt a hagyományos versformák jármába. Sértetlenül, erőszak nélkül akartam létrehozni őket. Amíg a lélegzet bírta, olyan hosszú mondatot írtam, majd egy kétszótagos követte. Ezzel megemelkedett az egész. Ahogy idősződöm (én ezt lehullásnak érzékelem), úgy fordulok egyre többször a hagyományos versformákhoz. Biztos támpontot adnak. Épp innen nézve nehéz a szabadvers: a támpont nem kívül van, te magad vagy a támpont. Úgy gondolom, tétre menően éreztem, amit a költők éreznek. A nehézséget, hogy az áradó erőt partok közé szorítsa az ember. Ma már sok kötött formát alkalmazok, de már nem vagyok meggyőződve arról,

Székelly Kornél, Ágh István, Lázár Ervin, Ács Margit és Papp Endre társaságában

hogy minden folyó partot mos. Mindig szerettem újítani, most is mindig bennem van, hogy frissítem, megújítsam a formát. Ha csorbulna egy gondolatsor a szótagszám miatt, akkor nem habozok áthágni a szabályokat, hogy az ív megszülessen.

– *A látomásos költészet alkotója vagy. Változott a látomásos szerepe verseidben a pályafutásod során?*

– Nem változott, a költőnek nincs más lehetősége, ha más dimenzióba akar áttörni, mint a képzelet segítségével. Ez a táltosok kora óta így van, akik serkentőszerekkel éltek, hogy előhívják a látomásokat. Én így születtem, ilyen a fejem. A képzelet ürügyén juthatok feljebb. Tudom, hogy a bennem magként létező lényeg egysége mélyén mindig ott a gondolat. És ez lenyűgöz. Olyan sokrétű dimenzióval áltat, hogy elhiszem: át lehet törni. Rimbaud jut eszembe, aki ifjúkorom óta példaképem: „Majd jönnek utánam rettentő munkások.”

Szóval ilyen vagyok. Szegény ember vízzel főz, mondják, bár azt

hiszem, talán nem híg a leve képzeletemnek. Habár a vershez kell a lé is. Azt veszem észre, mintha töménységem lanyhulna, mostanában mintha nem felfelé törnék, úgy érzem, lefelé mélyülök, a bugyrok felé. Ezért is veszélyes a költészet, rád leselkedik, mint a tigris türelme. Ha megsejted az Isten által eléled terelt gondolat-zsákmányt, akkor lecsapsz. És ha elvéted, akkor azt már soha nem szerzed meg.

– *Most min dolgozol?*

– Az őrangyalom feltámasztásán. Nagy László azt mondta: „Műveld a csodát, ne magyarázd!” Aki részese a csodának, gyakran nincs tisztában azzal, hogy megtörténik vele. Aki ír, részese lehet a csodának. Én sem vettem észre, hogy az őrangyalom vigyáz rám. Gyermekkorom óta ott volt, de természetesen nem tekintettem különleges eseménynek. Nemrégén megjelent egy versem a Magyar Naplóban, *Őrangyalom halála* volt a címe. Megöltem ezt az őrangyalt, persze, csak képzeletben, virtuálisan. Akkor olyan állapotban voltam, hogy nem tudtam felmér-

A Balassi-karddal 1998-ban

ni, mit teszek. Ahogy visszatekintettem, rájöttem, hogy mindig a tulajdonom volt az angyal, vagy én vagyok az ő tulajdona. És ma már nem értem, hogyan mertem elpusztítani, hogyan mertem megénekelni az elveszejtését. Amikor megértettem, hogy mit tettem, hetekig nem tudtam megemészteni a dolgot.

Most azon dolgozom, hogy föl-támasszam az angyalt. A vers munkacíme is ezt sugallja: *Őrangyalom feltámasztása*. Makacsul fel akarom támasztani, néha képtelen vagyok másan dolgozni, pedig prózai válogatott kötetem is útban van, amelynek *Júdás, mint erkölcsi etalon?* lesz a címe.* Még ma délelőtt is azon dolgoztam, hogy feléleszszem az angyalomat. Ettől pedig olyan lelki béke költözött belém, amelyet már régen nem éreztem. Bár nem éppen a lelki békéről vagyok híres. Ezt sokan megértik,

* Az ideai Könyvhétre jelent meg a Felső-Magyarország Kiadó gondozásában.

mások nem. De mindenki így jár, aki megpróbál független maradni, igyekszik a saját útján járni.

– *A függetlenségedet sikerült megőrizned?*

– A rendszerváltás főszereplői a költészetet – úgy érzem – cserbenhagyták, vagy főként a nemzeti elkötelezettségű művészetre nem helyeztek hangsúlyt. Kiderült, hogy aki nem pártosan, hanem népben, nemzetben gondolkodik, magára marad. Így jártam én is. Tudomásul veszem, hogy a negyven év diktatúra után kell olyan erő, amely fellép a magyarságot megalázók ellen. Kell igazságszolgáltatás, hogy a büntetteket elkövetők ne úszhassák meg. Az ősi igazságérzettel nem szabad játszani. Ez a nép döbbenetes mélységű, pokolbugyorból fölsajgó szenvedéseket élt át 1945 után. Itt lenne az ideje, hogy mindarról, ami történt, emberformáló felvilágosításal tárgyaljunk.

Bánatom, hogy azt hittem, az utánunk jövő nemzedéknek köny-

nyebb lesz. A küzdelemhez, a harc igazságát felismerve, romlatlan ösztönből csatlakoztunk, azzal a naiv felvetéssel, hogy őséink, unoka-őséink nemzedékének már ezt a harcot nem kell vívnia. Tragikus, hogy mégis kell. A módszerek változnak, a technikák mások, József Attilával szólva „finomul a kín”, de a lényeg brutálisan változatlan. Lehetnék pesszimista, a korosztályom életét, törekvéseit értelmetlennek is tarthatnám, de nem csupán öröklött konokságom mondatja velem, hogy nem hiábavaló, amit véghezvittünk. Hitünkben megvan a szilárd, önmagához hű meggyőződés, ezek a hitek pedig összeadódnak. Ettől behorpad a mindenkori hatalmak pajzsa is. A szilárdaknak üzenem, ne adják fel, ne árusítsák ki ezt a hitet. A lobogóra legyen felírva: Csak azért is. Ez a meggyőződésem, ars poétikám.

Megrendítő, hogy volt '56-osok – kivétel néhány szerencsésebb helyzetű közülük – szájalmas életkörülmények között élnek. Miközben a rendszerváltás szellemi alapját éppen az 1956-os forradalom minősítése, újraértelmezése képezte. A költőnek az az érzése, mintha erre a dicső tetre valakik rátelepedtek volna. Úgy érzem, nem lenne szabad a mai magyar baloldal számára földadni a labdát, helyzethez juttatni őket. Egy lélegzetvételük sem igaz. Ne kényszerítse senki a magyar népet a kisebbik rossz választására. Mert a nemzet szempontjából a kisebbik rossz is rossz.

Jó volna megérni azt a történelmi időt, hogy amit választunk, az megalapozottan, egyértelműen, végre: jó.

Urbán Péter